

การปฏิวัติระบบวรรณะ (ศักดินา) ของพระพุทธเจ้า
BUDDHA'S REVOLUTION OF THE CASTE SYSTEM (FEUDALITY)

¹พระปลัดธนากร สนตมโน, ²พระราชปรีชามุนี,
³จารุกิตติ์ พิริยสุวัฒน์ และ ⁴พิทยพล กองพงษ์

¹Phrapaladdhanakorn, ² Phrarajpreechamuni,
³Jarukit Piriyasuwat and ⁴Pittayaphon Kongphong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹jirakitpon@hotmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

เจตจำนงของพระพุทธศาสนาเถรวาท ถ้ากล่าวถึงหลักคำสอนแล้ว ก็จะเน้นถึงเรื่องเกี่ยวกับความเสมอภาคของมนุษย์เป็นหลักสำคัญ โดยบ่งชี้ไปที่ความรู้ดี และความประพฤติดี ว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด กล่าวคือ บุคคลผู้มีความรู้ดี และความประพฤติดี เป็นผู้ประเสริฐที่สุดใน ทวยเทพ และมนุษย์ทั้งหลาย ดังนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทถือว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองได้ และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเอง จากความเป็นปุถุชน ไปสู่ความเป็นอริยชนได้ ถ้าได้รับการศึกษา และได้พัฒนาที่ถูกต้อง ส่วนหลักคำสอนเรื่องวรรณะตามทรรศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท มีเป้าประสงค์สำคัญก็คือ เพื่อแสดง ชี้แจง และสั่งสอนมวลมนุษยชาติให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในเรื่องของการกระทำของมนุษย์ หรือเป็นเรื่องของกรรม ผลของกรรม วิธีปฏิบัติต่อกรรมได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุว่าความชั่วของมนุษย์มิได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ทรัพย์สมบัติ และวรรณะ แต่จะขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ คนจะดี หรือไม่ดี ไม่ได้วัดกันด้วยการเกิดในวรรณะที่ดี หรือมีศักดินาเท่านั้น แต่จะวัดด้วยความประพฤติกของมนุษย์เป็นหลักสำคัญ

คำสำคัญ : ปฏิวัติ, ระบบวรรณะ

¹ อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

³ อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

⁴ อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

Abstract

According to the doctrine, the intent of Theravada Buddhism focuses on the equality of the human beings as the main principle by indicating the right knowledge and the right behavior as the most important part, that is, a person with right knowledge and right behavior is the noblest of all angels and humans. Theravada Buddhism, therefore, considers that all human beings are born with the potential to develop and change themselves from laymen to become a noble one if they are correctly educated and developed. As for the doctrine of castes, according to the viewpoints of Theravada Buddhism, there is an important goal to show, clarify and teach all mankind to have the right knowledge and understanding in the matters of human action or karma, karma results and how to properly treat the karma that is because evils of humans do not depend on their birth, property or caste, but it depends on human actions, that is, a person is good or bad is not measured by birth in a good caste or feudality but it is primarily measured by human behavior.

Keywords: Revolution, Caste System

บทนำ

ศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดียก่อนพระพุทธศาสนา ประมาณ 1,455 ปี ซึ่งเป็นศาสนาที่สืบทอดมาจากศาสนาดั้งเดิมของชาวอารยัน พวกอารยันได้นับถือเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ประเภทที่ประทับอยู่ในสวรรค์ เช่น พระวิรุณ พระสุริยะ พระสวาหิตรี พระวิษณุ พระอุษา พระอติติและพระमितระ (2) ประเภทที่ประทับอยู่ในอากาศ เช่น พระวาทะ พระอินทร์ พระรุทธะ พระประชันยะและพระมารุต (3) ประเภทที่ประทับอยู่บนพื้นผิวโลกมีพระอัคนี เช่น พระโสมะ พระยะมะ ดังนั้น ในสังคมของกลุ่มพราหมณ์ยุคก่อน จึงได้แบ่งคนในสังคมเป็น 3 พวก เรียกว่า วรรณะ ต่อมาเพื่อความเหมาะสมต่อฐานะหน้าที่และการทำงาน ก็ค่อยๆขยายขึ้นมา และมีกฎเกณฑ์ขึ้นมาเป็นลำดับ วรรณะ หรือชั้นของคนในอินเดีย จึงถือกันยังยืนมา 4 ชั้น ได้แก่ (1) วรรณะกษัตริย์ คือ นักรบ มีหน้าที่ขยายเขตแดนและรักษาเขตแดน (2) วรรณะพราหมณ์ เป็นใหญ่ในทางศาสนา และไม่ยอมรับว่าฐานะของตนอยู่ต่ำกว่ากษัตริย์ โดยที่วรรณะของพราหมณ์ เป็นชั้นของสังคมชั้นหนึ่ง จึงได้มีพราหมณ์ผู้หญิง ซึ่งเรียกว่าพราหมณี คลอดบุตรมาเป็นพราหมณ์ทันที (3) แพศย์ แปลว่า พ่อค้า มิได้หมายถึงพ่อค้าอย่างเดียว พ่อค้าสมัยพระเวท ไม่เหมือนพ่อค้าสมัยนี้ (4) วรรณะศูทร แปลว่า พวกรับจ้าง เช่น กรรมกร หรือผู้ประกอบหัตถกรรม และวรรณะต่ำกว่าศูทร ยังมีอีกเรียกว่าหิณฑาติ แปลว่า เกิดเป็นคนเลวทรามต่ำช้า

ปฏิกริยาทางสังคมของอินเดียต่อการยึดถือวรรณะ

ประเทศอินเดียในยุคปัจจุบัน ยังมีการยึดถือการถือวรรณะหรือระบบชนชั้น ในสังคม หรือยังยึดถือปฏิบัติกันอยู่มาก คนในแต่ละวรรณะถูกจำกัดด้วยกฎข้อบังคับ ความเชื่อ หรือ แม้แต่คำสอนที่มาจากลัทธิศาสนา จนกระทั่งเมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น ได้ยกเลิกระบบ วรรณะที่คนในยุคนั้นเชื่อถือ พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ล้มล้างระบบวรรณะ โดยทุกคนมี สิทธิเท่าเทียมกัน มีศักยภาพสามารถที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้เท่ากัน หลักการดังกล่าว สอดคล้องกับพระราชธรรมนิเทศ (2542 : 11) กล่าวว่า การกำหนดที่เกิดของคน ทั้ง 4 เหล่า โดยอาศัยพระพรหมยีนเป็นหลักกว่า พรหมณ์ถือว่าตนเกิดประเสริฐสุดเป็นโอรสของพระ พรหม เพราะเกิดมาจากพระโอษฐ์ของพระพรหม อำนาจทางทหารทางอาวุธนั้นอยู่ที่กษัตริย์ ตามหลักที่ปฏิบัติกันจริงๆแล้ว พวกพรหมณ์มีฐานะทางสังคมเป็นอย่างมาก ดังนั้น การแบ่ง วรรณะที่เกิดขึ้นจากหน้าที่การงาน ต่อมาได้กลายเป็นการถือชั้นวรรณะกัน มีความรังเกียจกัน และไม่ยอมแต่งงานเป็นสามีภรรยาด้วยกันกับคนต่างวรรณะ แม้ในหมู่วรรณะพรหมณ์กษัตริย์ แพศย์เองก็ยังจัดเป็นพวกตระกูลสูง ตระกูลต่ำ มีการดูถูกเหยียดหยามกันระหว่างตระกูลอีกที หนึ่ง เมื่อมีการแต่งงานนอกวรรณะกัน บุตรที่เกิดมาไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม กลายเป็นพวกนอกวรรณะเรียกว่า จณฑาล เป็นพวกที่ใครต่อใครต้องไม่ได้ แม้แต่เงินบาทกับกัน หรือว่าได้พบเห็น ก็ถือว่าเป็นเสนียดจัญไร การถือวรรณะบางยุคก็รุนแรง บางยุคก็ไม่ค่อยจะ รุนแรงนัก และยังคงถือกันอยู่แม้ในปัจจุบัน

สรุปว่า เมื่อพุทธศาสนาเสื่อมอิทธิพลไปจากอินเดีย ในปัจจุบันระบบวรรณะ ดู เหมือนจะฝังแน่นในอินเดีย และมีความเชื่อเรื่องวรรณะมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะเริ่มบรรเทา เบาบางลงบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีให้เห็นในสังคมอย่างกว้างขวาง ส่วนแนวคิดระบบวรรณะ ในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้กำหนดในลักษณะทางความเชื่อแบบพรหมณ์ แต่จะกำหนดว่า ใครเป็นคนดี หรือคนชั่วนั้น ให้วินิจฉัยไปที่เรื่องของกรรม หมายถึง การกระทำของแต่ละ บุคคลเป็นหลัก กล่าวคือ ในพระพุทธศาสนาไม่มีชนชั้นวรรณะ

หลักคำสอนที่ปฏิเสธวรรณะ (ศักดิ์นา) ในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ยอมรับระบบวรรณะ พระพุทธเจ้าเชื่อว่า ทุกคนมี สิทธิเท่าเทียมกัน มีศักยภาพสามารถที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้เท่ากัน โดยให้พิจารณาไปที่ กรรม ซึ่งหมายความว่า การกระทำของแต่ละบุคคล มิใช่ให้ดูที่ชาติกำเนิด บางคนแม้จะเกิด ในสกุลต่ำ แต่ก็สามารถเป็นคนดีได้ ตรงกันข้ามแม้บางคนจะเกิดในตระกูลสูง ก็อาจเป็นคน ชั่วได้เช่นกัน หลักการดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ดังนี้

1. “ยัตการกระทำของมนุษย์เป็นเกณฑ์วัด” ในพระไตรปิฎก (ม.ม. 21/707/413-414) พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชื่อคือนาม และโคตร ที่กำหนดตั้งไว้ นี้ เป็นแต่สักว่าโวหารในโลก เพราะเกิดขึ้นมาตามชื่อที่กำหนดตั้งกันไว้ในกาลนั้นๆ ทิฐิอันนอนเนื่องอยู่ในหทัย ลึนกาลนานของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ไม่รู้เมื่อสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ ก็พรั้งกล่าวว่าเป็นพราหมณ์ เพราะชาติบุคคลจะชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติ ก็หาไม่ ที่แท้ชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม เป็นชวานาเพราะกรรม เป็นศีลปินเพราะกรรม เป็นพ่อค้าเพราะกรรม เป็นคนใช้เพราะกรรม แม้เป็นโจรก็เพราะกรรม แม้เป็นทหารก็เพราะกรรม เป็นบุโรหิตเพราะกรรม แม้เป็นพระราชาก็เพราะกรรม บัณฑิตทั้งหลายมีปรกติเห็นปฏิจจสมุบาท ฉลาดในกรรม และวิบาก ย่อมเห็นกรรมนั้น แจ้งชัดตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมูสัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้ในกรรม เหมือนลีมสลักของรถที่กำลังแล่นไป ฉะนั้น บุคคลชื่อว่าเป็นพราหมณ์ ด้วยกรรมอันประเสริฐนี้ คือ ตบะ พรหมจรรย์ สัจญมะ และทมะ กรรม 4 อย่างนี้เป็นกรรมอันสูงสุดของพรหมทั้งหลาย ทำให้ผู้ประพฤติดังพร้อมด้วยวิชา 3 ระงับกิเลสได้

2. “มนุษย์จะเป็นคนดี หรือไม่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตระกูล” ในพระไตรปิฎก (ที.ปา. 15/51/146-147) พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของตนไม่ได้ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า พราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด วรรณะเหล่าอื่นเลวทราม พราหมณ์เท่านั้นมีวรรณะขาว วรรณะเหล่าอื่นดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธ์ หมู่ชนที่ไม่ใช่พราหมณ์หาบริสุทธ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดแต่อุระ เกิดจากปากของพระพรหม เกิดจากพระพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม ดังนี้ ดูก่อนวาเสฏฐะ และภารทวาชะ ตามที่ปรากฏชัดเจนอยู่ว่า นางพราหมณีของพวกพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกดีมีนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้เกิดทางช่องคลอด ของนางพราหมณีทั้งนั้น ก็พราหมณ์เหล่านั้น ย่อมกล่าวต่อพระพรหม และพุดมุสา พวกเขาจะต้องประสพสิ่งไม่เป็นบุญมากมาย

3. “มนุษย์มีความเสมอภาคกัน” ในพระไตรปิฎก (อง.อฎฐก.37/109/404) พระพุทธเจ้าตรัสว่า วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนาม และโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่า ศากยบุตรทั้งนั้น ดูก่อน ปหาราทะ ข้อที่วรรณะ 4 เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนาม และโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่าเป็นสมณศากยบุตรทั้งนั้น

สรุปว่า การยัตการกระทำของมนุษย์เป็นเกณฑ์วัด หมายถึง การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ทุกวรรณะ มีผลต่อการกระทำไม่ต่างกัน กล่าวคือ ถ้าทำดีก็ได้ดี ถ้าทำชั่วก็ได้ชั่ว ไม่เลือกว่าจะเป็นวรรณะใด มีผลเท่ากันทั้งหมด และคำว่า มนุษย์จะเป็นคนดี หรือไม่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตระกูล หมายถึง มนุษย์จะมีวรรณะใดก็ตาม มีโอกาสทำความดี และความชั่วได้

ทั้งนี้ และมีผลของการกระทำเท่ากันหมด ไม่เลือกชั้นวรรณะ ส่วนคำว่า มนุษย์มีความเสมอภาคกัน หมายถึง มนุษย์จะเกิดในวรรณะใดก็ตาม ถ้าทำความดี ก็สามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้เช่นกัน

ระดับในการพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีแนวทางในการปฏิบัติมีหลายระดับ เป็นหลักศีลธรรมจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาบูรณาการ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคน ในสังคมโลกปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม โดยสามารถนำผู้ปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ทั้งประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์โลกหน้าและประโยชน์สูงสุดได้ ก็จะขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นจะวางเป้าหมายของชีวิตไว้ในระดับใด หลักการดังกล่าวมีพรรณนาระดับนี้

1. เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วของมนุษย์

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี และกรรมชั่วมีว่า ในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นหลัก ตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2557-261) ที่ได้จำแนกเกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี และกรรมชั่วของมนุษย์ไว้ 2 ประการ คือ

1) เกณฑ์หลัก กล่าวคือ การตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดภัย ผ่องใส สมบูรณ์ หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

2) เกณฑ์ร่วม กล่าวคือ การใช้มนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่า การที่กระทำนั้น ตนเองดีเตียนตนเองได้ หรือไม่ เสียความเคารพตน หรือไม่ พิจารณาความยอมรับของวิญญู หรือนักปราชญ์ หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชม สรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน พิจารณาลักษณะ และผล ของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น เป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเอง หรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และแก่ผู้อื่น

2. ระดับในการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขา

สิกขาหรือการศึกษา ซึ่งเป็นระบบการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ ตามเงื่อนไขแห่งความจริงของธรรมชาติ เป็นไปตามระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยตามกฎธรรมดาของธรรมชาติ นั้น ซึ่งชีวิตเป็นองค์รวม ที่มีองค์ประกอบ หรือองค์รวม 3 อย่าง คือ ศีล จิตและปัญญา ซึ่ง

ทำงานประสานเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน ในการที่ชีวิตนั้นดำเนินอยู่ หรือพัฒนาไปข้างหน้า ดังที่เรียกว่าหลักไตรสิกขา โดยหลักการดังกล่าวสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2547 : 10-18) กล่าวว่า หลักการพัฒนาจริยธรรม ตามแนวไตรสิกขา เมื่อมองในแง่ของชีวิตมนุษย์มี 3 ด้าน ชีวิตมนุษย์มี 3 แดน คือ แดนติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก คือ ศีล แดนของจิตใจที่ออกทางเจตจำนง หรือสมาธิ แดนของความรู้ความเข้าใจหรือปัญญา ชีวิตทั้ง 3 ด้านนี้ ทำงานตลอดเวลา ฉะนั้น มนุษย์ต้องพัฒนา 3 ด้าน เพื่อดำรง และดำเนินชีวิตให้ไปได้ดี โดยหลักการจำแนกได้ดังนี้

1) การพัฒนาแดนที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ศีล เริ่มด้วยอินทริยสังวร คือ การรู้จักใช้อินทริยปัจจัยปฏิสเสวนา คือ การรู้จักเสพบริโภค สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง และปาฏิโมกข์ คือ การปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการของกฎหรือกติกา

2) การพัฒนาแดนของจิตใจ ได้แก่ สมาธิ เริ่มด้วยเจตจำนง ลงไปถึงคุณสมบัติในจิตใจ เช่น คุณธรรมต่างๆ สมรรถภาพของจิตใจ หรือความเข้มแข็งหนักแน่น เป็นต้น และความ สุข ความร่าเริง ความพอใจของจิตใจ เหล่านี้ จะต้องพัฒนาไปด้วยกัน เป็นระบบ หรือที่เรียกว่า บูรณาการ กล่าวคือ การพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม แล้วก็ในด้านจิตใจ เจตจำนง และด้านปัญญาความรู้เข้าใจ ดำเนินประสานไปด้วยกัน และส่งผลต่อกัน โดยเจตจำนงของจิตใจ แสดงตัวออกมาสู่พฤติกรรมและการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม

3) แดนของความรู้ความเข้าใจ ได้แก่ ปัญญาหรือที่รู้ และที่เข้าใจ ก็มาพัฒนาพฤติกรรม ทำให้มีผลดียิ่งขึ้น และทำให้จิตใจมีขอบเขต ขยายออกไปแล้วมีสภาพที่ดีขึ้น เช่น เมื่อรู้เข้าใจเหตุผล รู้ว่าคนอื่นเขาก็รักชีวิตของเขาเหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรไปทำร้ายเขา แต่ควรจะมีเมตตา กรุณา การพัฒนาเมตตา และกรุณา จึงต้องอาศัยปัญญาความรู้ ความเข้าใจ เมื่อทั้งสามส่วนประสานกัน ไปมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ก็จะเป็นด้านที่สอง และป้อนเลี้ยงในด้านจิตใจ และด้านปัญญา เพื่อส่งผลหนุนกันไป

3. ระดับในการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการแห่งความประพฤติ และวิธีการปฏิบัติของผู้รู้ ผู้ดี ผู้เบิกบานหรือผู้หมดจดจากกิเลส ซึ่งเป็นจริยศาสตร์และจริยธรรม ที่สอนให้ชาวพุทธทุกวรรณะดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับสุชีพ ปุญญานุภาพ (2540 : 180-185) โดยได้กล่าวถึงหลักจริยศาสตร์ของศาสนาพุทธไว้ว่า สามารถจำแนกเป็นระดับขั้นที่สำคัญได้ 3 ขั้น คือ

1) พุทธจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยศีล 5 และธรรม 5 ได้แก่

(1) เว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายชีวิตสัตว์ หรือมนุษย์ การมีความเมตตา กรุณาต่อสัตว์ จัดเป็นศีล และการมีความเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกัน จัดเป็นธรรม

(2) เว้นจากการลักขโมยทรัพย์ จัดเป็นศีล และการมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประกอบอาชีพที่สุจริต จัดเป็นธรรม

- (3) เว้นจากการประพาศติผิดในกามจัดเป็นศีล การสำรวมในกามจัดเป็นธรรม
- (4) เว้นจากการพูดเท็จจัดเป็นศีล การพูดที่เป็นจริง สร้างสรรค์จัดเป็นธรรม
- (5) เว้นจากการดื่มสุราจัดเป็นศีล ส่วนการมีสติ มีการสำรวมระวังทางกายทางใจ และทางวาจา จัดเป็นธรรม

2) พุทธจริยศาสตร์ชั้นกลาง ประกอบด้วยกุศลกรรมบท 10 ได้แก่

- (1) เว้นจากการฆ่า หรือทำร้ายเบียดเบียนชีวิตทั้งมนุษย์ และสัตว์
- (2) เว้นจากการลักทรัพย์
- (3) เว้นจากการประพาศติผิดในกาม
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ
- (5) เว้นจากการพูดยุยงให้แตกร้าง
- (6) เว้นจากการพูดคำหยาบ
- (7) เว้นจากการพูดเหลวไหล พูดเพื่อเจ้อ
- (8) ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น เอามาเป็นของตนเอง
- (9) ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น หรือคิดให้ผู้อื่นถึงความพินาศ
- (10) ไม่มีความเห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง

3) พุทธจริยศาสตร์ชั้นสูง ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

- (1) ความเห็นชอบ หมายถึง มีปัญญาเห็นอริยสัจ 4
 - (2) ความดำริชอบ หมายถึง ดำริในการออกจากกาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
 - (3) การเจรจาชอบ หมายถึง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ
 - (4) การกระทำชอบ หมายถึง ไม่ฆ่าสัตว์ หรือไม่ฆ่ามนุษย์ ไม่ลักทรัพย์ และ
- ไม่ประพาศติผิดในกาม

(5) การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง ประกอบอาชีพโดยสุจริต หรือการประกอบอาชีพที่ชอบธรรมและถูกกฎหมาย

(6) ความเพียรชอบ หมายถึง การเพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น และเพียรสร้างคุณดี เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

(7) การตั้งสติชอบ หมายถึง ตั้งสติพิจารณาร่างกาย เวทนา ความรู้สึกสุข ความรู้สึกทุกข์ ให้รู้เท่าทันเห็นความเกิดดับ

(8) การตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง การทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิอย่างแน่วแน่

4. ระดับการพัฒนาตนมนุษย์ที่เป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนา

พุทธจริยศาสตร์เป็นหลัก หรือเป็นแนวทางแห่งการประพาศติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ผู้ที่ประพาศติปฏิบัติตามเกิดความสุข ทั้งกาย และใจ โดยหลักทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์ คือ การงดเว้นจากสิ่งชั่ว และมุ่งกระทำแต่สิ่งที่ดีงามทางกาย วาจา ในเบื้องต้น และใจ ในระดับสูง เพื่อให้เกิดจิตใจที่บริสุทธิ์ ขจัดกิเลสที่เข้ามาในจิตใจได้อย่าง

เด็ดขาด เพื่อมุ่งสู่มรรคผล และนิพพาน ระดับการพัฒนามนุษย์ที่เป็นหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาสอดคล้องกับวคิน อินทสระ (2549 : 34) กล่าวว่า โดยสรุปแล้วพุทธจริยศาสตร์ มีใจความสำคัญอยู่ 3 ประการ ข้อหนึ่งคือ “สพฺพปาปสฺส อภฺรณฺ” การไม่ทำบาปทั้งปวง ข้อสองคือ “กุสลสฺสุปสมฺปทา” การทำกุศลให้ถึงพร้อม ข้อสามคือ “สจฺจิตปริโยทปนํ” การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ประโยชน์พุทธจริยศาสตร์ โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

1) การไม่ทำบาปทั้งปวง ได้แก่ การไม่ประพฤติดิฉินในทศจรธรรม 3 อย่าง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ควรประพฤตีสุจริตธรรมแทน มีสุจริตทางกาย คือ ไม่ทำบาปด้วยกายมี 3 อย่าง คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจ นี้จัดเป็นสุจริตทางกาย ส่วนวจีสุจริต คือ การไม่ทำบาปด้วยวาจา 4 คือ การไม่พูดเท็จ คือ การพูดโกหกและพูดคำหยาบ การไม่พูดส่อเสียด คือ พูดแทงใจคนให้เจ็บช้ำน้ำใจ การไม่พูดเพ้อเจ้อ คือ พูดที่เล่นที่จริง ไร้สาระ นี้จัดเป็นสุจริตทางวาจา มโนสุจริต คือ การไม่ทำบาปด้วยใจ มี 3 คือ การไม่คิดพยาบาท ไปคิดปองร้ายใคร การไม่คิดโลภอยากได้ของๆเขา การไม่คิดเห็นผิดจากธรรมนอง และครองธรรม จัดเป็นสุจริตทางใจ รวมการไม่ทำบาปทั้งหมด คือ สุจริตธรรม คือ ไม่ควรประพฤติ ในทศจรธรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับสุจริตธรรม ควรประพฤติแต่สุจริตธรรมไว้เสมอ จะทำให้จิตเป็นบุญเป็นกุศล รวมถึงวิธีการละความชั่วหรืออกุศลมูล 3 คือ โลภะ ความโลภ โมหะ ความหลง และโทสะ ความโกรธ และแสดงวิธีการในการละอกุศลมูลทั้ง 3 ไว้ว่า ในการละความโลภ ทั้ง 3 ระดับ คือ อย่างหยาบ อย่างกลาง และอย่างละเอียด ด้วยการให้ทาน การรู้จักประมาณ และด้วยการใช้หลักโยนิโสมนสิการ วิธีละความโกรธ ด้วยวิธีการพิจารณาถึงโทษของความโกรธ การให้อภัย แผ่เมตตาและวิธีละความหลง ด้วยการพัฒนาจิตและปัญญา

2) การทำกุศลให้ถึงพร้อม คือ การรู้ในการดำรงชอบ เพื่อไม่ให้จิตเกิดอกุศลขึ้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงให้เรา ดำริในการออกจากกาม เช่น การไม่มุงร้าย การไม่เบียดเบียน เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นเหตุให้จิตเกิดอกุศล มีโลภ โกรธ หลง ครอบงำจิตอยู่ คำว่ากาม ได้แก่ อารมณ์หรือความรู้สึกยินดีในร้าย เช่น รูป เสียง กลิ่น สัมผัสและธัมมารมณ์ ที่ชวนให้รัก ชักให้เกิดความใคร่ พาใจให้ไหลหลง เมื่อเกิดยินดีในร้ายต่อการรับรู้ขึ้นแล้ว จึงเรียกว่า เกิดกิเลสกาม คำว่า ดำริในการไม่มุงร้าย ได้แก่ อาการที่คิดเห็นอยู่ในใจ ที่ชอบมองคนในแง่ร้าย อยู่เสมอๆ ด้วยการคิดว่าร้ายคนอื่นในใจ คำว่า ดำริในการไม่เบียดเบียน ได้แก่ อาการที่คิดเห็นไปในทางพยาบาทปองร้ายคนอื่นอยู่เสมอๆ จึงเป็นที่มาแห่งการเบียดเบียนทำร้ายได้ และเป็นที่มาของหัวข้อธรรมในการภาวนาได้ ที่เรียกว่า ธัมมะภาวนา ได้แก่ “อย่ายินดีในร้าย อย่าว่าร้ายใคร อย่าคิดร้ายใคร” เมื่อเราได้นำมาท่องภาวนาไว้เสมอๆในชีวิตประจำวัน ก็จะทำให้เกิดสติระลึก รู้ ไม่ให้บาปและอกุศลจิตเกิดขึ้น จิตของเราก็จะเกิดเป็นกุศลจิตกุศลธรรม จึงควรมีความเพียรชอบในการท่องธัมมะภาวนาไว้เสมอ อย่างน้อยให้ได้ 30 ครั้งต่อวัน เพื่อทำกุศลให้ถึงพร้อมไว้ในจิต

3) การชำระจิตของตนให้ขาวรอบ หมายถึง มีความเพียรชอบในการเจริญสติ ด้วยธัมมะภาวนา จนจิตมีสติทำความสงบนิ่งได้แล้ว ก็ควรที่จะมีการตามดูรู้เห็นจิตของตนไว้เสมอ อย่าให้จิตมารมาคอยดลจิตดลใจ ให้จิตนี้ไปในสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ในสัญญาขันธ์ หรือที่อยากจะทำสิ่งต่างๆ เพราะจะทำให้จิตหลงติด จนเกิดเป็นความฟุ้งซ่านให้เราพิจารณาถึงความไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่กำลังนึกคิดนั้น เพราะเป็นเหตุให้จิตเกิดทุกข์ ความยึดถือในสิ่งที่นึกคิดนั้น จัดเป็นสมุทัย คือ ใจเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ควรละความยึดมั่น ถือมั่น ในการนึกคิดนั้นเสีย เมื่อเรารู้พิจารณาทำได้อย่างนี้ไว้ตลอด ก็จัดเป็นผู้รู้ชำระจิตของตนจะทำให้จิตของเรามีความขาวรอบยิ่งขึ้น มีความผ่องใสมีสติปัญญา ควรต่อการบรรลุในคุณธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป จนบรรลุในพระนิพพานได้

สรุปว่า หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้คนในสังคมดำเนินชีวิตบนฐานแห่งความจริง รู้จักพึ่งพาตนเอง มีความขยัน ประหยัด มีชีวิตที่เรียบง่าย ใฝ่สันติ มีศีลธรรม เมื่อแม่ และปราศจากความเห็นแก่ตัว และการประพฤติปฏิบัติ จะไม่ได้จำกัดเฉพาะวรรณะใด วรรณะหนึ่งเท่านั้น โดยทุกวรรณะสามารถนำไปปฏิบัติ ก็จะได้รับผลได้เช่นเดียวกันทั้งหมด คำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ถือชั้นวรรณะ กล่าวคือ การกระทำของมนุษย์เป็นตัวชี้วัด หรือเป็นเกณฑ์วินิจฉัยกรรมดี และกรรมชั่วของมนุษย์นั่นเอง

บทสรุป

อินเดียในสมัยก่อนพุทธกาล พวกอริยกะแบ่งชั้นกันเอง ตามหน้าที่การงานของตน คือ กษัตริย์เป็นพวกนักรบ พราหมณ์เป็นพวกสั่งสอน และทำพิธีตามลัทธิศาสนาและไวศยะเป็นพวกทำสินค้าด้วยการกลสิกรรมหัตถกรรม และค้าขายแลกเปลี่ยน รวมเป็น 3 ชั้นด้วยกัน ส่วนพวกทาส หรือทาส ต่อมาเรียกว่าพวกศูทร จึงรวมเป็น 4 วรรณะ ดังนั้น ประชาชนอินเดียส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) ซึ่งศาสนานี้ได้แบ่งชั้นวรรณะ ของคนตามชาติกำเนิด แต่ละวรรณะไม่สามารถเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันด้วยกิจกรรมใดๆ แต่ละวรรณะก็แบ่งหน้าที่ของตนโดยเฉพาะ จึงเข้าลักษณะต่างกลุ่มต่างวรรณะ ต่างคนต่างอยู่ ไม่ปะปนกัน มีความรังเกียจเดียดฉันท์กัน ต่อมาพอพระผู้มีพระภาคเจ้าเริ่มประกาศพระพุทธศาสนา ก็ปะทะกับลัทธิเหล่านี้ ซึ่งเป็นเพียงหลักฝ่ายอุตมคติ อันดิ่งลงไปในด้านใดด้านหนึ่งอย่างเดียว หรือไม่ยืนยันอันใดเสียเลย คนที่มีได้เป็นนักคิด ไม่อาจได้รับประโยชน์อันใดจากลัทธิเหล่านี้ พระพุทธศาสนาจึงมีรัศมีรุ่งโรจน์ ชนะลัทธิต่างๆ ได้ เพราะพระพุทธองค์สอนหลักมัชฌิมาปฏิปทา มีทั้งประโยชน์โลกนี้ ประโยชน์โลกหน้า และปรมัตถประโยชน์ คือ นิพพาน มีทั้งธรรมสำหรับคนมีปัญญาอ่อน คนมีปัญญปานกลางและคนมีปัญญาสูง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นเหตุผลได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่นโดยขาดการพิจารณา ข้อสรุปที่พระพุทธเจ้าปฏิวัติวรรณะอีกประการ คือ พระพุทธเจ้าผู้อยู่ในวรรณะกษัตริย์ แต่ทรงสั่งสอนว่ากษัตริย์

พรหมณ์ ไวศยะ หรือศุทธิก็ตาม เมื่อทำบาปก็ไปสู่สุคติเสมอกัน เมื่อทำบุญกุศล ก็ไปสู่สุคติเสมอกัน และทรงบัญญัติว่า ผู้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะป็นวรรณะใด ต้องเคารพกันตามอายุพรรษาเสมอกัน (ทรงให้ตัดขาดจากความเชื่อเดิม) เพราะฉะนั้น พระองค์จึงได้รับการตอบนับถือของชนทุกชั้นวรรณะนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2542). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2547). *สู่การศึกษาแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก. มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2537). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับ 91 เล่ม. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2549). *พุทธจริยศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธรรมดา.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *ประวัติศาสตร์ศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มูลนิธิมกุฏราชวิทยาลัย.